

VOJENSKÁ ZRÁŽKA PRI JESENSKOM 5. OKTÓBRA 1938

PETER CHORVÁT

CHORVÁT, P.: The Military Conflict at Jesenské on 5th October 1938. *Vojenská história*, 8, 3, 2004, pp 79 – 90, Bratislava.

Based on studying archive materials and the contemporary press the author approached the armed border conflict that took place in the area to the south of the Slovak town Rimavská Sobota, shortly after acceptance of conditions of the well-known Munich Dictate by the Czechoslovak President and Government. The author states that on 5th October 1938 in the mentioned area there was an aggressive act of the Hungarian defence power in the Czechoslovak territory. Describing the mentioned conflict the author combined the thematic aspect of several mutually overlapping chapters and chronology of military, social and political events in Slovakia from September to December 1938. He approaches the role of Czechoslovak permanent reinforcements and special technical equipment on roads played when stopping one of penetrating Hungarian units on 5th October 1938 in Orávka. *Military History. Slovakia. Military Border Conflict with Hungary. October 1938.*

Mníchovská dohoda štyroch veľmoci zo dňa 29. septembra roku 1938 nespokojila dlhodobé maďarské ambície získať teritoriálne ústupky od Československej republiky. V dodatku tejto zmluvy bola pripojená iba pasáž o potrebe riešiť problém maďarskej menšiny v ČSR cestou vzájomných rokovaní medzi oboma zainteresovanými štátmi. Ak by sa v priebehu troch mesiacov nepodarilo dosiahnuť vzájomnú dohodu, potom by v tejto kauze opäť rozhodli štyri signatárske mocnosti (Nemecko, Taliansko, Francúzsko a Veľká Británia).

Horthyovské Maďarsko preto v týchto intenciách ešte zintenzívnilo tlak na Československú republiku s cieľom prinútiť jej vládu rokovať o sporných otázkach. Už 1. októbra roku 1938 dostala československá vláda v Prahe maďarskú nótu, ktorá požadovala čo najskôr začať rokovania o maďarskej menšine a o poskytnutí práva na sebaurčenie ďalším národnostiam v republike. V nasledujúcich dňoch prišli do Prahy ďalšie „netrzeplivé“ maďarské nóty s podobným obsahom.

Hoci v československo-maďarskom pohraničí vládol do konca septembra uvedeného roku relatívny pokoj (čo sa nedalo porovnávať s vojenskou situáciou na hraniciach s nacistickým Nemeckom – pozn. P. Ch.), od začiatku nasledujúceho mesiaca sa eskalácia napätia naplno prejavila i v tomto priestore. Aj ťažisko obrany Česko-Slovenska sa prijatím mníchovského diktátu presunulo od západu na východ – na Slovensko a Podkarpatskú Rus.

V súvislosti s maďarskou zahraničnou politikou voči Československu v období po Mníchovskej dohode je namieste informatívne zhodnotiť dispozície a pripravenosť maďarskej brannej moci na prípadný konflikt s Československou republikou. Zatiaľ čo v roku 1935 mala maďarská kráľovská armáda približne 35 000 príslušníkov, v roku 1938 jej početný stav predstavoval už viac než 148 000 vojakov.¹ Uvedený nárast najzreteľnejšie ilustruje tajné intenzívne akumulovanie sily maďarskej brannej moci. Oficiálne bol totiž Maďarsku povolený neobmedzený rozvoj armády až v auguste roku 1938 dohodou na konferencii malodohodových štátov v juhoslovanskom meste Bled.

¹O tomto kvantitatívnom vzraste maďarskej brannej moci a o ďalších plánoch na jej výstavbu pozri: Adalékok a Horthy-hadsereg szervezétének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938 – 1945). Budapest 1961, s. 9-12.

Pretože vlastná produkcia zbrojného priemyslu nebola z rôznych príčin dostačujúca, muselo Maďarsko v súvislosti so svojimi územnými aspiráciami urýchlene nakúpiť predovšetkým ťažkú výzbroj v Nemecku, Taliansku, Švédsku a v iných štátoch. Obdobne bol v cudzine organizovaný taktiež výcvik vybraných skupín vojakov – špecialistov (napríklad letcov v Taliansku – pozn. P. Ch.).

Napriek uvedeným skutočnostiam bol stupeň mechanizácie maďarskej kráľovskej armády na konci tridsiatych rokov 20. storočia stále nízky. Dňa 1. októbra 1938 síce vstúpil do platnosti plán kvantitatívneho a kvalitatívneho rozvoja maďarskej armády s krycím názvom „Huba“² (meno legendárneho staromaďarského kniežata – pozn. P. Ch.), no jeho výsledky sa mohli konkrétnejšie prejavíť až v neskoršom období.

I toto boli konkrétne dôvody, prečo maďarské vojenské velenie nemohlo počítať s úspechom v prípade útoku proti Československu bez koordinácie s inou armádou. Vedomie vlastnej vojenskej nepripravenosti vplývalo na rozhodnutie maďarského vojenského velenia zvolíť vo veci tlaku na ČSR špecifický postup. Došlo k zvýšenej pohotovosti, doplňovaniu a presunom útvarov maďarskej kráľovskej armády do blízkosti česko-slovenských hraníc, čo malo predovšetkým charakter zastrašovania. V októbri roku 1938 boli do diverzných akcií (hlavne na území Podkarpatskej Rusi – pozn. P. Ch.) nasadené polovojenské jednotky „Rongyosgárda“.³ Zintenzívnila sa takisto činnosť maďarského kráľovského letectva nad územím republiky, ako aj organizácií bývalých frontových vojakov (frontharcosok) a došlo aj k úspešnému zapojeniu maďarskej menšiny a jej organizácií (skautov, hasičov, pracovníkov školstva atď.) na Slovensku.

Popri akciách polovojenských jednotiek „Rongyosgárda“ sa v októbri 1938 uskutočnili aj viaceré provokatívne a diverzné prieniky československej hranice na Slovensku, ktorých sa vo väčšej miere zúčastnili príslušníci regulárnej maďarskej armády. Jeden z prvých takýchto prienikov sa uskutočnil dňa 5. októbra roku 1938 na viacerých miestach juhovýchodne od vtedajšieho mestečka Jesenské⁴, ktoré bolo okresným mestom, pravdepodobne s cieľom dezintegrovat' čs. štátnu moc na území obývanom maďarskou menšinou. Ešte v tento deň, a počas niekoľkých hodín dňa nasledujúceho, však boli prenikajúce jednotky, podporované miestnym maďarským obyvateľstvom po boji s príslušníkmi československej armády, jednotkami Stráže obrany štátu (SOŠ) a skupinou ozbrojených poľnohospodárskych kolonistov (v Orávke), donútené so stratami ustúpiť za hranice.

²Bližšie o pláne „Huba“ pozri: Magyarország a második világháborúban-Lexikon A – Zs. Budapest 1996, s. 179-180.

³„Rongyosgárda“ (dobovo „Rongyos Gárda“), maďarské diverzné a teroristické jednotky sformované proti Československej republike v apríli roku 1938, známe aj pod hromadným substantívom szabadsapatok. Vo vývine ich organizačnej štruktúry sú evidentné dve etapy. Prvá od apríla do septembra roku 1938, keď bolo vytvorených 19 streleckých práporov v sile približne 9 000 mužov. V septembri 1938 sa tieto prápory presunuli na slovensko-maďarské hranice. Táto etapa sa úzko spája s menami bývalého ministra vnútra, záložného dôstojníka Miklósa Kozmu a dôstojníka generálneho štábu Sándora Homloka. Druhá etapa je vymedzená októbrom 1938 a marcom 1939, keď bolo 8 práporov presunutých k hraniciam Podkarpatskej Rusi (zvyšok bol odzbrojený), odkiaľ boli nasadzované do diverzných akcií na území Československej republiky. Symbolom tejto etapy pôsobenia jednotiek „Rongyosgárda“ je osobnosť Ivána Héjjasa. V bojoch s príslušníkmi čs. brannej moci bolo zabitých približne 50 diverzantov a 380 zajatých príslušníkov jednotiek „Rongyosgárda“, po krátkodobom väznení na Podkarpatskej Rusi, bolo deportovaných do väznice v Ilave, odkiaľ ich prepustili začiatkom januára 1939. V menších diverzných akciách na Podkarpatskej Rusi tieto jednotky pokračovali až do rozpadu Česko-Slovenska. (Bližšie pozri: MESTER, K.: A felvidéki szabadságharc története. Budapest b. r.; A Rongyos Gárda harcai. Budapest b. r.; Adalékok, ref 1, s. 24-28.; Magyarország, ref 2, s. 378; ORMOS, M.: A politikai meghasonlás esete – Kozma Miklós (1884 – 1941). In: História, roč. 23, 2001, č. 1, s. 17-21).

⁴V celom texte uvádzame súčasné názvy všetkých obcí, ktoré určitým spôsobom súvisia s opisovaným konfliktom. Teda: Jesenské (dobovo slovensky Feledince, maďarsky Feled), Orávka (Slávikovo), Janice (Jéne), Vlkyňa (Velkyňa, Velkenye), Rimavská Seč (Rimaszecs), Chrámec (Harmac), Šimonovce (Simonyi), Drňa (Darňa, Darnya), Širkovce (Serke), Lenartovce (Linhartovce, Lénártfala), Martinová (Mártonfala), Hodejov (Várgede), Hangony (na území Maďarska, dobovo Felsőhangony) atď.

Naším zámerom, vzhľadom na horeuvedené súvislosti, bolo „uchopiť“ priebeh tejto väčšej pohraničnej zrážky cez nasledujúce momenty:

- širší priestor a čas incidentu v súradniciach vtedajšej vojensko-politickej situácie s dôrazom na okresy Jesenské a Rimavská Sobota;
- dispozície oboch protivníkov;
- význam česko-slovenských opevnení v sledovanom priestore;
- zástoj slovenského a maďarského obyvateľstva v incidente.

Hoci sa o tejto zrážke zmieňujú viacerí slovenskí, českí i maďarskí autori, väčšinou ide o príspevky, ktoré jeho priebeh podávajú cez prizmu nadradenej tematiky, ktorú autor uprednostnil.⁵ Vo Vojenskom historickom archíve v Prahe sú archivované viaceré dokumenty týkajúce sa tohto incidentu.⁶

Keďže bezpochyby išlo o útočný akt maďarskej brannej moci na výsošnom čs. území je jeho reflexia v dobových maďarských archívnych prameňoch i vtedajšej maďarskej vojenskej publicistike pomerne nízka (napríklad aj v porovnaní so známym pohraničným incidentom pri Mukačeve 6. januára 1939 – pozn. P. Ch.).

Pri deskripcii zrážky sme sa teda pokúsili skombinovať tematické hľadisko niekoľkých navzájom súvisiacich kapitol a chronológie vojenských a spoločensko-politických udalostí septembra až decembra 1938 v priestore vtedajších okresov Jesenské a Rimavská Sobota.

STRUČNÝ NÁČRT UDALOSTÍ VOJENSKÉHO A SPOLOČENSKO-POLITICKÉHO CHARAKTERU V OKRESOCH JESENSKÉ A RIMAVSKÁ SOBOTA (SEPTEMBER – DECEMBER 1938)

V súvislosti s vojenským ohrozením Československej republiky nacistickým Nemeckom, ako aj jeho nebezpečným teritoriálnym vzrastom po anšluse Rakúska v marci 1938, a taktiež už uvedeným postojom Maďarska i jeho „spojenca“ Poľska, čs. vojenské velenie bolo nútené vykonať konkrétne kroky na efektívnu obranu republiky. V rámci nej aj priestoru vtedajších okresov Jesenské a Rimavská Sobota.

23. septembra 1938 v rozhlase vo večerných hodinách vyhlásili všeobecnú mobilizáciu čs. brannej moci, s tým, že jej prvým dňom bude 25. september.⁷

Úloha brániť Slovensko a Podkarpatskú Rus proti prípadnému vojenskému útoku maďarskej kráľovskej armády pripadla jednotkám konštituovanej 3. čs. armády (krycí názov „Štefánik“), ktorá po zmobilizovaní vznikla z útvarov v priamej podradenosti Zemského vojenského veliteľstva v Bratislave. Veliteľským stanoviskom 3. armády sa stala Kremnica.

⁵Napríklad: ANDROVIČ, Š.: Pred búrkou. In: Plastic Kits Revue, roč. 2, 1992, č. 5, s. 3; Tenže: Pred búrkou, 2. časť. In: Plastic Kits Revue, roč. 2, 1992, č. 6, s. 2; Krvácajúca hranica – Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku, 2. vydanie. Prievdza 1994, s. 234-236; FRANCEV, V. – KLIMENT, K. CH.: Škoda LT vz. 35. Praha 1995, s. 16; BORÁK, M.: Boje československé armády na Slovensku a Podkarpatské Rusi (ríjen 1938 – březen 1939). In: Sborník Vojenské akademie v Brně 2. Brno : VA, 1999, s. 124; Tenže: Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – březen 1939). In: Česko-slovenská historická ročenka. Brno : Česko-slovenská / Slovensko-česká komise historiků, 1997, s. 168; HOLUB, O.: Stůj! Finanční stráž! Praha 1987, s. 140-142; POHORSKÝ, V.: O hranice se nejedná, o hranice se stíhají. In: Hranicáři pod Luží '38 – Horní světlá 22. září 1938. Sborník příspěvků. Dvůr Králové nad Labem 2003, s. 88; Ludovikás Levente, 7, 1939, s. 6; ZAJDŮ, L.: Serke. In: Mít élt át a Felvidék. b. m, b. r., s. 643-645.

⁶Napr.: Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha (ďalej VÚA-VHA Praha), f. HŠ – 3. operační oddělení 1938, šk. 23, inv. č. 5347. (Za sprostredkovanie týchto archívnych prameňov úprimne vďačíme českému vojenskému historikovi PhDr. Pavlovi Šrámkovi.)

⁷HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, M.: Vojenské dejiny Slovenska, IV. zväzok, 1914 – 1939. Bratislava 1996, s. 220.

Mobilizácia čs. armády prebehla v Rimavskej Sobotě vcelku pokojne. Redaktor slovenského týždenníka *Gemer – Malohont* ju na stránkach týchto novín charakterizoval nasledovne: „Obraz Rim. Soboty 24. sept. bol naozaj ako v deň mobilizácie. Záložníci prichádzali, iní odchádzali. Budovy gymnázia, meštianky a ľudovej školy byly zaujaté vojskom a bleskurýchle premenené k ubytovaniu vojska... Mobilizácia prešla úplne hladko aj v iných mestách a mestechkách nášho kraja. Maďarskí záložníci mesta a okolia nastupovali tiež v povedomí odvodnenej obrany vlasti proti Hitlerovi.“⁸

Po pokorujúcom rezultáte diktátu Mníchovskej dohody zostávali čs. jednotky 3. armády naďalej na svojich mobilizačných postaveniach v očakávaní plnenia predpokladaných zverených bojových úloh, a to i v okresoch Jesenské a Rimavská Sobotá.

V priebehu celého októbra 1938 sa v nami sledovanom priestore zintenzívnilo napätie. Okrem najkoncentrovanejšieho maďarského úderu z 5. októbra tohto roku (po ktorom sa situácia na krátky čas ale upokojila), sa vyskytli napríklad provokatívne prelety maďarských lietadiel, ktoré mali charakter špionáže a morálnej podpory maďarskej menšiny.⁹

Šírla sa rôznorodá politická propaganda. V maďarských letákoch sa okrem iného sľubovala zmena hospodárskej situácie k lepšiemu: „...Maďarské vlaky, potravou naplnené čakajú na odchod! Skončí sa vaše hladovanie!“ – môžeme si prečítať v jednom z nich.¹⁰ V inom československom letáku sa zas opačne na adresu maďarských snáh konštatovalo: „...Občania! Vojací! Ešte stále ide o dojednanie a zaistenie našej južnej hranice. Maďarské požiadavky sa stupňujú so dňa na deň. Maďari by radi celé Slovensko! Preto čakajú len na chvíľočku nášho oslabenia, aby sem vpadli... Vytrvajte a bráňte svoju dedovizeň...“¹¹

Po získaní autonómie Slovenska sa k týmto iniciatívam pridala aj ľudácka propaganda.

Koncom októbra roku 1938 sa už naplno prejavili účinky maďarskej propagandy i úspešného zapojenia maďarskej menšiny v tomto regióne proti Československu. Neprekvapuje preto, že 27. októbra roku 1938 sa napríklad v československom vojenskom hlásení už objavuje: „...V Rim. Sobotě se maď. občané okázale připravují na uvítání maďarského vojska. Propaganda proti ČSR prokračuje ve zvětšeném měřítku...“¹²

Na základe Viedenskej arbitráže z 2. novembra 1938 boli južné pohraničné územia Slovenska a Podkarpatskej Rusi odstúpené Maďarsku, čo sa týkalo celého okresu Jesenské a južnej časti rimavskosobotského okresu, vrátane samotného mesta Rimavská Sobotá.

4. novembra 1938 vydal regent Miklós Horthy prvý armádny rozkaz a nasledujúceho dňa sa začalo s vojenským obsadzovaním odstúpeného územia. Vojenské ovládnutie územia v blízkosti rieky Ipel' bolo úlohou útvarov I. zboru maďarskej kráľovskej armády, v čele ktorého stál gen. Vilmos Nagy.

Jesenské sa stalo cieľom postupu jednotiek maďarskej kráľovskej armády združených v kolóne Jesenské (feledi oszlop). Rimavskú Sobotu mala obsadiť rimavskosobotská kolóna (rimaszombati oszlop), pričom do mesta nakoniec vtiahol aj 4. cyklistický prápor, ktorému mimochodom podliehala aj 1. rota tančikov.¹³ Samotné mesto Rimavská Sobotá bolo maďarskou armádou obsadené dňa 10. novembra 1938 za veľkých ovácií zhromaždeného maďarského obyvateľstva.

Odstúpené územia južného Slovenska a juhu Podkarpatskej Rusi boli v decembri 1938 oficiálne zaradené do organizačného doplnovacieho systému maďarskej kráľovskej armády.

⁸Gemer – Malohont, roč. 20, 1938, č. 39, s. 2.

⁹Bližšie o aktivitách maďarského letectva všeobecne pozri: ANDROVIČ, Š.: Pred búrkou. In: Plastic Kits Revue, roč. 2, 1992, č. 5, s. 2-5; Tenže: Pred búrkou, 2. časť. In: Plastic Kits Revue, roč. 2, 1992, č. 6, s. 2-5.

¹⁰Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobotě, drobná tlač (leták), f. História, sign. H 6828.

¹¹Tamže, sign. H 6830.

¹²VÚA-VHA Praha, Přehled zpráv čís. 43 ze dne 27. X. do 12.00, f. Štefánek.

¹³Bližšie pozri: Adalékok, ref 1, s. 20.

dy.¹⁴ Zároveň v tomto období bola vojenská správa uvedeného priestoru odovzdaná správe civilnej.

ČESKOSLOVENSKÉ STÁLE OPEVNENIA A ZVLÁŠTNE TECHNICKÉ ZARIADENIA NA VOZOVKÁCH¹⁵ A CESTÁCH V OKRESE JESENSKÉ

Významnú úlohu pri zastavení jednej z prenikajúcich maďarských jednotiek 5. októbra 1938 (na Orávke) zohrali okrem spomínaných poľnohospodárskych kolonistov aj objekty stáleho ľahkého čs. opevnenia vzor 37, prezývané „ropíky“ (nazvané podľa Rady opevňovacích prác – ROP – pozn. P. Ch.). Úlohou spomínaných ľahkých, ale i ťažkých objektov stáleho opevnenia, budovaného pozdĺž takmer celého československého pohraničia od druhej polovice tridsiatych rokov, bolo zastaviť alebo spomaliť postup prípadného agresora do vnútrozemia republiky.¹⁶

Línia týchto objektov sa v priestore okresu Jesenské vybuďovala v rokoch 1937 – 1938. Konkrétne výstavbu jednotlivých úsekov opevnenia v tomto priestore riadilo Veliteľstvo VI. zboru čs. armády so sídlom v Košiciach.

Dňa 5. marca 1937 Veliteľstvo VI. zboru informovalo Okresný úrad v Jesenskom o nutnosti vykonať vyvlastnenie pozemkov pre vojenskú správu.¹⁷ Predpokladáme, že išlo o prípravnú fázu výstavby opevnení. Dokument Okresného úradu v Jesenskom, datovaný z 11. mája 1937 a adresovaný okresnému žandárskeму veliteľstvu v Jesenskom a rovnako aj siedmim žandárskym staniciam v tomto okrese, už konštatuje, že „...vojenské opevňovacie práce v okrese už boli zahájené“.¹⁸ Išlo však takisto iba o fázu pred konkrétnou výstavbou opevnení.

Pri zameriavacích prácach sa apelovalo na žandárske stanice, aby zvýšili ostražitosť voči prípadnej špionáži. Žandárske stanice, stanice finančnej stráže i colný úrad v Lenartovciach mali taktiež za úlohu zabrániť nežiaducemu fotografovaniu stavebných prác. Osoby zadržané pri takejto činnosti mali byť predvedené pred spravodajského dôstojníka hraničiarskeho práporu 9. V obzvlášť závažných prípadoch sa odporúčalo priamo informovať spravodajské oddelenie VI. zboru.¹⁹ Poľnohospodári, ktorým pri opevňovacích prácach vznikla škoda, sa mohli prihlásiť o odškodné u vojenských stavebných dozorov.

S fyzickou výstavbou opevnení sa v okrese Jesenské začalo v júli roku 1937.²⁰ Dovedna boli v nami sledovanom priestore okresu Jesenské vybudované tri úseky stáleho opevnenia: RS I,

¹⁴Hadtörténelmi levéltár Budapest, M. kir. honvédelmi miniszter-1. sz. melléklet az 59 065/eln. l. a.-1938.sz. rendeletehez. – Felvidék felszabadult területen felállítandó járásí /:városi/ kat. psg.-ok szervezési és állománytáblázata. f. Honvédelmi miniszter. Konkrétne sa v tomto mesiaci vytvorilo 32 okresných, resp. mestských vojenských veliteľstiev, ktoré podliehali I. (Budapest), II. (Székesfehérvár), VI. (Debrecen) a VII. (Miskolc) armádnemu zboru. Vojenské okresy Jesenské a Rimavská Sobota boli podriadené I. zboru.

¹⁵V celom texte uvádzame namiesto českého výrazu silnice slovenský ekvivalent vozovka.

¹⁶O čs. stálych opevneniach na Slovensku bližšie pozri prácu: VONDROVSKÝ, I.: Opevňení z let 1936 – 1938 na Slovensku. Dvůr Králové nad Labem 1993.

¹⁷Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Banská Bystrica, pobočka Rimavská Sobota (ďalej MV SR, ŠA BB, p. RS), Veliteľství VI. zboru, Č. j. 19 859 Taj./3. odděl. 1937, Věc: Vyvlastnění pozemků pro voj. správu – povolení vstupu na pozemky – žádost, f. Okresný úrad Jesenské, sign. 231/1937.

¹⁸MV SR, ŠA BB, p. RS, Okresný úrad vo Feledinciach, Č. 478/ 1937 prez. Predmet: Opevňovacie práce vojenské – dozor, f. Okresný úrad Jesenské.

¹⁹Tamže, Okresný úrad vo Feledinciach, Č. 666/1937 prez., Predmet: Objekty důležité pre obranu štátu. Zákaz fotografovania, f. Okresný úrad Jesenské, sign. 519/1938.

²⁰Tamže, Okresný úrad Feledince, Č. j. 818/1937 prez. Vec: Stavby v pohraničí, ochranné opatrenia. f. Okresný úrad Jesenské.

RS II a RS III.²¹ Treba poznamenať, že neskôr (v roku 1938) zrealizovaný úsek RS IV bol vybudovaný na území vtedajšieho okresu Tornaľa.

Ľahké stále čs. opevnenia na puste Kacagó – miestnej katastrálnej časti obce Orávka – kde došlo k najtvrdšiemu boju s Maďarmi, sú v archívnych dokumentoch uvádzané ako súčasť úseku RS I, resp. RS II. V zachovaných vojenských archívnych dokumentoch čs. proveniencie sa stretávame so skráteným a skomoleným tvarom „Kasagó ps“, čo identifikáciu tohto špecifického chotárneho názvu sťažuje.

Maďarské vojenské velenie malo k 1. augustu 1938 pomerne presné informácie aj o rozmiestnení už vybudovaných ľahkých čs. opevnení v okrese Jesenské (a aj o existujúcich opevneniach prakticky na všetkých úsekoch slovensko-maďarského pohraničia – pozn. P. Ch.). Môžeme vysloviť domnienku, že podrobný súbor máp so zakreslenými objektmi čs. opevnení je dielom maďarskej špionáže.²²

Po Viedenskej arbitráži sa na odstúpenom území čs. opevnenia likvidovali, čo postihlo aj úseky v okrese Jesenské.²³ Niektoré údaje o opevneniach úsekov RS I – RS IV uvádzame v tabuľke č. 1.²⁴

V tieni vybudovaných objektov ľahkého opevnenia zostávajú ďalšie prostriedky fortifikácie pohraničného okresu Jesenské – zvláštne technické zariadenia na vozovkách a cestách. Popredný český vojenský publicista Martin Ráboň, dlhodobo sa zaoberajúci otázkou čs. fortifikácií, ich existenciu a význam zhrnul nasledovne: „...V letech 1936 – 1938 došlo na území Československa ke stavbě několika set zvláštních technických zařízení na silnicích a cestách, která měla zamezit překvapení činnosti nepřitele při nenadálém překročení státní hranice...“²⁵ Išlo teda o zariadenia, ktoré mali nepriateľovi zabrániť hladký presun po cestných komunikáciách republiky.

Organizácia prác výstavby zvláštnych technických zariadení v okrese Jesenské bola obdobná ako pri opevneniach. V januári 1937 vypracovalo Veliteľstvo VI. zboru v Košiciach „Sprivodnú správu k stavebným plánom zvláštnych zariadení slúžiacim k znemožneniu dopravy na vozovkách a cestách v okrese Jesenské“.²⁶ Už v nasledujúcom mesiaci – februári roku 1937 – Krajský úrad v Bratislave podrobne informoval okresného náčelníka v Jesenskom o plánoch výstavby týchto zvláštnych technických zariadení v uvedenom okrese, ktoré sa mali zrealizovať už do konca júna toho roku.²⁷ Celkovo sa malo na viacerých miestach južnej, prihraničnej sféry okresu Jesenské podľa plánov VI. zboru vybudovať niekoľ-

²¹Výstavba opevnení v roku 1937 (troch úsekov pod označením RS I – RS III – rozumej Rimavská Sobota) viedla cez katastrálne územia nasledujúcich obcí: RS I: Jesenské – Hodejov – Gortva – Gernerček – Širkovce – Hodejovce – Pavlovce – Bottovo a legionárska kolónia Dobrá – Dubovec – Chrámec – Šimonovce – Martinová – Orávka – Rimavská Seč. RS II: Rimavská Seč – Janice – Zádor – Ivanice – Cakov – Chanava – Číž – Lenartovce – Abovce – Král – Riečka – Štrkovce – Rumince – Barca. RS III: Šimonovce – Drňa – Hostice – Gemerské Dechtáre – Jestice – Gemerský Jabloniec – Petrovce. (Citované podľa: MV SR, ŠA BB, p. RS, Veliteľství VI. zboru Č. j. 25 866 Dův. – 1937. žen. Věc: Polní škody – proplacení náhrady, f. Okresný úrad Jesenské.)

²²Hadtörténelmi Térképész Budapest, Csehszlovák erődítések térkép nyilvántartása, sign. B. XVI. c 299.; V týchto mapách sú zakreslené aj ďalšie konkrétne prostriedky obrany Československa. Mimochoďom aj objekty kasárni finančnej stráže vo Vlkyni, ktoré sa dňa 5. októbra 1938 stali cieľom bodákového útoku prenikajúcej maďarskej jednotky.

²³O likvidácii opevnení Maďarmi informatívne pozri článok: RAUSCHER, O. – TÖRÖK, M. – JAKAB, B.: Csehek által visszahagyott kiserődök rombolása. In: Magyar katonai szemle, roč. 9, 1939, č. 4, s. 61-65. Do dnešných dní sa zachoval jediný objekt ľahkého opevnenia vzor 37 bývalého úseku RS I v areáli železničnej stanice v Jesenskom.

²⁴VONDROVSKÝ, ref 16, s. 59.

²⁵RÁBONĚ, M.: Zvláštní technická zařízení na silnicích a cestách (aneb co se do „Utajených pevností“ nevešlo). In: BOING – Spravodaj Klubu historického vojenstva Brno, roč. 13, 2003, č. 50, s. 7.

²⁶MV SR, ŠA BB, p. RS, Veliteľství VI. sboru, K č. j. 15 474 Taj. žen 1937, Průvodní zpráva k stavebním plánům zvláštních zařízení sloužícím k znemožnění dopravy na silnicích a cestách v okrese Feledince, f. Okresný úrad Jesenské, sign. 805/ 1937.

²⁷Tamže, Krajský úrad Bratislava, Č. j. 800/5 taj. a i 1937. Vec: Zvláštne zariadenia na silniciach a cestách v okrese Feledince. f. Okresný úrad Jesenské.

ko typov týchto zvláštnych zariadení, ktoré uvádzame spolu s názvom a typom danej komunikácie v tabuľke č. 2. Predpokladáme, že vo všetkých uvedených lokalitách sa aj fyzicky realizovali stavby uvedených zvláštnych zariadení. Po Viedenskej arbitráži tieto zariadenia maďarskí ženisti odstraňovali²⁸, čo pravdepodobne postihlo aj všetky zvláštne technické zariadenia v okrese Jesenské.

Nesmierne zaujímavou doposiaľ ostáva otázka vzťahu civilného obyvateľstva v sledovanom priestore k stavebnej aktivite súvisiacej so stálymi ľahkými opevneniami a zvláštnymi technickými zariadeniami. Postoj slovenských, resp. českých, poľnohospodárskych kolonistov, predstaviteľov štátnej správy, armády, jednotiek Stráže obrany štátu a iných organizácií, symbolizujúcich československú štátnu moc, k výstavbe i celkovej výslednej existencii opevnení a zvláštnych technických zariadení bol viac-menej pozitívny, čo bolo pochopiteľné. Môžeme napríklad uviesť spomienku niekdajšieho obyvateľa poľnohospodárskej kolónie, pusty Hodejov-Durenda (dnes súčasť obce Čierny Potok, západne od Jesenského – pozn. P. Ch.), kde čs. pevnôstky takisto existovali. O ľahkých objektoch vzor 37 sa vyjadril takto: „...ich mohutnosť a pevnosť nás do určitej miery ubezpečovala, že naše územie bude aj vojensky ubránené...“²⁹

Opevňovacie práce nesporne zasiahli aj do života maďarského etnika v okrese Jesenské. V Maďarovi, ktorý geografický pojem Slovensko neakceptoval a videl v ňom od roku 1918 iba „obsadené územie“ („megszállt terület“), mohla i výstavba systému pohraničných opevnení ďalej prehĺbovať pocity nenávisťi voči Československej republike. Podobný vzťah k opevneniam – ako k symbolom čs. štátnosti a brannej moci, určite mali aj maďarskí obyvatelia, ktorí sa koncom tridsiatych rokov 20. storočia dali do služieb iredenty. V októbri 1937 sa napríklad Hlavný politický úrad v Rimavskej Sobotě zaoberal drobnými sabotážami na zvláštnych zariadeniach (poškodenie zvláštného zariadenia a jeho ignorovanie pri doprave), ktoré vykonali neznámi pachatelia.³⁰

Pri tejto problematike sa žiada zdôrazniť, že niektoré opatrenia súvisiace s fortifikačnou činnosťou mohli u miestnych maďarských obyvateľov vyvolať zápornú reakciu hraničiacu s odporom. Napríklad Prezídium Krajinského úradu v Bratislave v auguste 1937 vyrubilo obyvateľke – vdove z obce Martinová platenie úhrady za postavenie zvláštného technického zariadenia na jej súkromnom pozemku v hodnote 3 347 korún, 45 halierov.³¹ Podobným prípadom bolo i odmietnutie žiadosti (pravdepodobne maďarského) profesionálneho fotografa z Tornale fotografovať kúpeľných hostí v Číži.³²

POĽNOHOSPODÁRSKE KOLÓNIE V GEMERI – MALOHONTE

Vznik Československej republiky v roku 1918 a pozemková reforma naplno prebiehajúca predovšetkým od začiatku dvadsiatych rokov pritiahla do nového pohraničia (ale samozrejme i do iných častí konstituovaného štátu – pozn. P. Ch.) nových obyvateľov – kolonistov. Ich pôvod, predchádzajúce bydlisko a zamestnanie boli rozličné. V radoch týchto kolonistov nachádzame napríklad bývalých príslušníkov čs. légii, vojnových invalidov, Slovákov z územia odstúpeného v roku 1920 Poľsku, slovenských, moravských a českých obyvateľov vôbec atď.

²⁸O odstraňovaní zvláštnych technických zariadení na vozovkách a cestách maďarskou armádou pozri: RAUSCHER, O. – TÖRÖK, M. – JAKAB, B.: Cseh eredetű útzáruk eltávolítása. In: Magyar katonai szemle, roč. 9, 1939, č. 3, s. 53-63.

²⁹HUKEL, J.: Za pšeničným chlebom. In: 70. výročie založenia obce Čierny Potok : b. m., b. r., s. 109.

³⁰MV SR, ŠA BB, p. RS, Okresný úrad Rimavská Sobotka, Č. j. 8 - 449. Dův. 1937., Vč: Poškozování zařízení na cestách – žádost, f. Okresný úrad Jesenské.

³¹Tamže, Prezídium Krajinského úradu v Bratislave, Č. 800/225 prez. 1937, f. Okresný úrad Jesenské.

³²Tamže, Velitelství VI. sboru, Č. j. 6356/Dův. zprav. 1937. Vč: Keleti Armin z Tornaly – žádost o fotografování v Koupelích Číž – žádost, f. Okresný úrad Jesenské.

V novom prostredí požívali kolonisti niektoré výhody, garantované čs. vládou, ako aj podporu rôznych spolkových organizácií (napr. Slovenskej ligy). Usadlé maďarské obyvateľstvo toto preferovanie prijímalo so závišťou. Uvedené okolnosti ale neznamenali, že život týchto nových obyvateľov bol bez akýchkoľvek problémov.

Na území Gemera – Malohontu vzniklo začiatkom dvadsiatyh rokov v bezprostrednej blízkosti štátnej hranice viacero poľnohospodárskych kolónií, z ktorých sa neskôr stali samostatné obce. Môžeme konkretizovať, že išlo o poľnohospodárske kolónie konštituované na pustách Hodejov – Durenda a Hodejov – Hodoš západne od Jesenského (od roku 1955 súčasť obce Čierny Potok – pozn. P. Ch.).³³ Takisto na pustách Kacagó a Čobánka, východne od Jesenského, boli založené ďalšie poľnohospodárske kolónie, ktoré sa v roku 1926 stali základom obce Slávikovo (dnes Orávka). No a do tretice to boli v rovnakom priestore vybudované poľnohospodárske kolónie na pustách Dievčenské pole (Leánymező), Gerňov (Gernyő) a Dobrá, ktoré sa v roku 1926 zjednotili do obce Bottovo.³⁴ Posledne uvedená obec je zaujímavá i tým, že na jednej jej puste (Gerňov, resp. Dobrá) sa začiatkom dvadsiatyh rokov usídlili bývalí príslušníci čs. légii.³⁵ Samozrejme, v menších skupinkách sa kolonisti usadzovali aj inde na juhu Gemera – Malohontu.

Obyvatelia týchto poľnohospodárskych kolónií si postupne vytvárali vzťah k tamojšiemu obyvateľstvu maďarskej národnosti a naopak. Tento vzťah mal, pochopiteľne, rôzne podoby. Určite však bol determinovaný tým, že slovenskí a českí kolonisti reprezentovali čs. štátnu ideu a mali z toho určité výhody, čo sme už vyššie uviedli.

Podľa sčítania obyvateľstva z roku 1930 žilo v Bottove 384 obyvateľov, v Slávikove 269 a na pustách pri Hodejove 117 obyvateľov zväčša československej národnosti (dobovo štatisticky figurovala iba čs. národnosť).³⁶ Česi obývali predovšetkým obec Bottovo.

Situácia týchto poľnohospodárskych kolónií v pohraničí sa zdramatizovala v súvislosti s obranou Československej republiky v roku 1938. Zhodou okolností v bezprostrednej blízkosti všetkých troch spomínaných poľnohospodárskych kolónií v Gemeri – Malohonte viedla i línia ľahkých čs. opevnení.³⁷

Kolonisti v Bottove, v Slávikove i v okolí Hodejova, si uvedomovali, že rozbitie republiky bude znamenať aj ich neľahké postavenie s nejasnými vyhliadkami do budúcnosti. Preto aj v tejto súvislosti musíme vidieť účasť, s akou sa aktivizovali kolonisti zo Slávikova, pri odrážaní maďarského vpádu. Jestvovanie týchto poľnohospodárskych kolónií vyvolalo po Viedenskej arbitráži v prichádzajúcich príslušníkoch maďarskej brannej moci údiv.³⁸ Je nutné však bez okolov povedať, že v atmosfére po zmene režimu sa voči kolonistom tvrdo zakročovalo, vyskytli sa nielen živelné domové prehliadky, ale aj fyzické útoky (napr. aj v kolónii Durenda pri Hodejove).

Po etablovaní horthyovského režimu na južnom Slovensku boli obyvatelia poľnohospodárskych kolónií v Bottove a Slávikove pod tlakom donútení opustiť svoje domy a odsťahovať sa na Slovensko, resp. do českých krajín. Kolonisti na pustách v okolí Hodejova, ktorí neodišli, sa počas celého trvania horthyovského režimu stávali terčom rôzneho šikanovania. To vyvrcholilo koncom roka 1944 odvlčením štrnástich z nich do koncentračných táborov.

³³Zaujímavou publikáciou o dejinách tejto obce je zborník: 70. výročie založenia obce Čierny Potok : b. m, b. r.

³⁴Bližšie pozri OČOVSKÝ, Š.: Poľnohospodárske kolónie v Gemeri – Malohonte. In: Obzor Gemera – Malohontu, roč. 21, 1990, č. 4, s. 189-194.

³⁵Autor Štefan Očovský uvádza ako sídlo bývalých legionárov pustu Gerňov, v archívnych prameňoch zas figuruje legionárska kolónia Dobrá. Z 35 legionárov to bol 1 bývalý príslušník č.-s. légii vo Francúzsku, zvyšok tvorili bývalí ruskí legionári. (OČOVSKÝ, ref 34, s. 192.)

³⁶Tamže, s. 192, 193.

³⁷V súvislosti s kolóniou Hodejov – Hodoš a líniou ľahkého opevnenia v tomto priestore stojí za zmienku udalosť, ktorá sa odohrala po Viedenskej arbitráži. Miestni roľníci, súrodenci Juraj Golian a Štefan Golian odmietli dať svoj súhlas na deštrukciu „ropíkov“, stojacich v bezprostrednej blízkosti ich súkromných domov, resp. hospodárskych stavieb. Obávali sa totiž, že explózia presahujúca predpoklad maďarských ženistov, by ich mohla poškodiť. Napriek tomuto odporu, sa akcia nekompromisne zrealizovala. Domnievame sa, že aj tento postoj oboch prostých slovenských roľníkov mohol byť dôvodom, prečo boli koncom roku 1944 odvlčení do koncentračného tábora, odkiaľ sa už nevrátili.

³⁸Bližšie pozri napríklad článok víťaza Pála Földházyho so skomoleným názvom Battovo – Slavikovo. In: Vitězeka lapja, roč. 16, 1938, č. 36, s. 3.

BOJOVÉ VYSTÚPENIE

V skorých ranných hodinách 5. októbra 1938 sa maďarská akcia, pravdepodobne motivovaná snahou dezintegrovať čs. politickú a vojenskú moc na území obývanom prevažne maďarskou menšinou v sledovanom priestore, začala.

Pomerne rôznorodo sa hodnotia početné stavy maďarských útočiacich jednotiek. Obvykle sa hovorí o štyroch rotách, resp. práporoch, ba dokonca pluku honvédov (tento posledne spomenutý údaj považujeme však za nadsadený – pozn. P. Ch.).³⁹

V maďarskej publicistike sa stretávame s informáciami, že dôstojník pohraničnej stráže por. Tibor Meskó dostal v obci Hangony k dispozícii samostatnú pohraničnú rotu s cieľom vykonať prieskum v údolí rieky Slaná.⁴⁰ V spomienkach reformovaného kňaza v Širkovciach zas nachádzame údaj o oddiele 44 maďarských vojakov, ktorý prekročil „trianonskú hranicu“ a spolu s mladíkmi z tejto obce začal „bojovať s Čechmi“.⁴¹

Predpokladáme teda, že na výsostné čs. územie vstúpili pravdepodobne dve až tri rotý honvédov, ktoré však podporilo miestne maďarské obyvateľstvo a počet útočníkov na základe toho mohol vzrásť.

Proti prenikajúcim maďarským jednotkám zaujali na čs. strane obranu družstvá Stráže obrany štátu z práporu Rimavská Sobota. Ich úlohou bolo zabezpečiť priestor od štátnej hranice po prvé obranné postavenia čs. armády, resp. po líniu objektov ľahkého opevnenia. Východne od Jesenského bol z vyšších jednotiek 3. čs. armády „Štefánik“ dislokovaný zmobilizovaný hraničiarsky prápor 9. Pravdepodobne sa však v tomto priestore nachádzali aj niektoré vyčlenené jednotky takisto zmobilizovaného pešieho pluku 25.

Už o 3. 20 ráno prekročil nepriateľ „nezjištěné síly“ hranice južne od obce Rimavská Seč a napadol poľnú stráž, patriacu do práporu SOŠ Rimavská Sobota, ktorá v tomto priestore hliadkovala. O hodinu neskôr (presne o 4. 30) nastal ďalší prienik hranice južne od Drne silou dvoch čiat, resp. spomínaného oddielu v počte 44 mužov regulárnej maďarskej armády. O 5. 30 boli bodákovým útokom napadnuté kasárne finančnej stráže vo Vlkyňi. V rovnakom čase bola napadnutá aj obec Janice.

Všetky uvedené útoky zaznamenáva hlásenie veliteľa hraničného pásma XVI (krycí názov „Ferdinand“), datované o 8.50 ráno 5. októbra 1938.⁴² Už v tomto čase bol na československej strane zranený jeden vojak. Boj sa pomaly rozhorieval, pričom zaskočené vysunuté hliadky Stráže obrany štátu z práporu Rimavská Sobota začali na miestach prienikov pod tlakom honvédov ustupovať k línii ľahkého opevnenia.

Hoci k prekročeniu hraníc došlo na viacerých spomenutých miestach v priestore širokom dvadsať kilometrov, rozhodujúci nápor sa viedol cez obce Chrámeč a Rimavská Seč na sever v sile samostatnej pohraničnej roty, ktorej velil spomínaný poručík T. Meskó.⁴³ Cieľom tejto roty sa pravdepodobne v priebehu boja stala Rimavská Sobota.

³⁹FRANCEV, ref 5, s. 16.

⁴⁰Ludovikás Levente, 7, 1939, s. 6.

⁴¹ZAJDÓ, L.: Serke. In: Mít élt át a Felvidék, b. r., s. 644.

⁴²VÚA-VHA Praha, f. HŠ – 3. operační oddělení 1938, šk. 23, inv. č. 5347.

⁴³Felsőkubinyi Tibor Meskó, dôstojník maďarskej pohraničnej stráže. Narodil sa (?) v meste Baja. Po absolvovaní vojenskej Akadémie Ludovika v roku 1936 pôsobil v Debrecíne (Debrecen) v pluku hajdúchov (hajdúezred). Odtiaľ bol prevelený k jednotke podliehajúcej VII. hraničiarskej oblasti so sídlom v obci Hangony. V priebehu služby absolvoval cyklistický kurz v Jászberény. Začiatkom októbra 1938 bol prevelený k pohraničnej jednotke so stanoviskom v Sátoráljajúhely. Sem však už nedorazil, keďže v Hangony dostal k dispozícii samostatnú pohraničnú rotu, s ktorou 5. októbra 1938 zviedol svoj posledný boj. Pochovaný bol v Orávke. 24. novembra 1938 boli telesné pozostatky prevezené do jeho rodiska. Posmrtno vyznamenaný regentom Miklósom Horthym. Prívlastok pred menom upozorňuje na jeho korene na území dnešného Slovenska („vyšnokubínsky“). Obsiahly nekrológ pozri: Ludovikás Levente, 7, 1939, s. 6.

Súčasne s postupom maďarských jednotiek v rovnakom priestore zhadzovalo protičesko-slovenské letáky aj maďarské lietadlo typu Junkers Ju-52. Vďaka náhodnému preletu trojčlenného roja čs. stíhačiek Avia B-534 bolo maďarské lietadlo zahnané za hranice.⁴⁴

Doposiaľ sa nepodarilo potvrdiť, či sa boja na maďarskej strane zúčastnili príslušníci jednotiek „Rongyosgárda“. Rovnako sa nepodarilo potvrdiť nasadenie tankov LT vz. 35 na čs. strane, ktoré mali prenikajúcich Maďarov zastaviť.⁴⁵

Každopádne, pri postupe do vnútrozemia rota maďarských pohraničníkov na čele s por. T. Meskóom prekonala severne od pusty Čobánka železničnú trať Jesenské – Plešivec, ktorú sa im podarilo aj prerušiť. Práve tam, v bezprostrednej blízkosti „železobetónovej steny“ na puste Kacagó (miestnej katastrálnej časti obce Orávka), sa odohral najtvrdší boj. Príslušníci druhej roty hraničiarskeho práporu 9 pod velením por. pech. Františka Večeřu⁴⁶ už nepriateľa očakávali. Doposiaľ nie je celkom zrejmé, koľko ľahkých objektov čs. opevnenia v tomto priestore obsadili sedemčlenné osádky a naopak, ktoré boli iba zvonku strážené. Taktiež je potom otázne aj to, koľko „ropíkov“ sa aktívne zapojilo do boja. Podľa spomienok obyvateľa Orávky Jána Vontorčíka bola na votrelcov vedená najúčinnějšía paľba z objektu vybudovaného na pahorku pri miestnej cestnej komunikácii.⁴⁷ Každopádne silná paľba čs. hraničiarov, príslušníkov jednotiek Stráže obrany štátu (ktorí sem ustúpili) a vyzbrojených poľnohospodárskych kolonistov na puste Kacagó spôsobila zastavenie maďarského postupu v tomto priestore. V zápale boja začali horieť stohy slamy, za ktorými maďarskí vojaci hľadali úkryt. Pravdepodobne niekedy v týchto okamihoch bol na maďarskej strane zabitý por. T. Meskó.

Fakt, že sa Maďarom nepodarilo prekonať líniu ľahkého opevnenia a zároveň strata deviatich vojakov rozhodli aj o neúspechu celej akcie. Na západnom úseku bojiska (priestor Šimonovce – Širkovce) sa čs. jednotkám podarilo ešte pred Jesenským nepriateľa rovnako zastaviť a vytlačiť útočiacu maďarské jednotky za hranice.

Doposiaľ nie je celkom zrejmé, koľko kolonistov sa zúčastnilo boja proti maďarským vojakom. Po odstúpení tohto územia Maďarsku zatkli a vypočúvali kolonistov Vendelína Moňáka, Ján Vyrvu a Jozef Oškvarka.⁴⁸ Skutočný počet bojujúcich kolonistov bol však pravdepodobne vyšší a je možné, že sa do bojovej činnosti zapojili aj obyvatelia Bottova.

V boji, ktorý prebiehal v tento deň východne a juhovýchodne od Jesenského, padlo deväť maďarských vojakov. Na čs. strane si ozbrojená zrážka vyžiadala pravdepodobne jedného padlého dôstojníka a dvoch príslušníkov SOŠ.⁴⁹ Obom stranám sa podarilo počas boja získať niekoľkých zajatcov. Telá maďarských vojakov boli za prísnych bezpečnostných opatrení pochované priamo na Orávke.

Obyvateľom Rimavskej Seče sa zároveň zakázalo zúčastniť sa pohrebu padlých maďarských vojakov. Z Košíc pricestoval na bojisko kňaz, ktorý nad hrobmi predniesol po maďarsky smútočnú reč. Porážkou prenikajúcich maďarských jednotiek 5. októbra 1938 a následnými represívnymi opatreniami (zatknutím občanov obce Širkovce a pravdepodobne aj Rimavskej Seče v počte 25 osôb) sa situácia v tomto priestore upokojila.

⁴⁴ANDROVIČ, Š.: Pred búrku, 2. časť. In: Plastic Kits Revue, roč. 2, 1992, č. 6, s. 2.

⁴⁵FRANCEV, ref 5, s. 16.

⁴⁶František Večeřa, dôstojník čs. armády. Narodil sa 16. decembra 1915 v Kuroviciach, okres Holešov, Čechy. Prezenčnú vojenskú službu nastúpil v pešom pluku 3 „Jána Žižku z Trocnova“ 16. júla 1934. V hodnosti čatára aspiranta bol 30. septembra 1935 premiestnený do Vojenskej akadémie v Hraniciach. Po ukončení akadémie ho v hodnosti poručíka pechoty dňa 1. augusta 1937 prevelili k hraničiarskemu práporu 9 v Rimavskej Sobote vo funkcii veliteľa čaty prirote 2. Od 1. júla 1938 veliteľ roty 2/9. Podrobnejšie a ďalšie údaje k jeho osobe sú archivované: VÚA-VHA Praha, Kvalifikační listina – František Večeřa (1915).

⁴⁷Spomienky Jána Vontorčíka z Orávky. (Dokument vo vlastníctve P. Ch.). V maďarských špionážnych mapách čs. opevnení je tento objekt označený pod číslom 159.

⁴⁸Bližšie pozri Krvácajúca hranica. Dokumenty o utrpení Slovákov v Maďarsku, 2. vyd. Prievidza 1994, s. 234-236.

⁴⁹VÚA-VHA Praha, f. HŠ – 3. operační oddělení 1938, šk. 23, inv. č. 5347.

17. októbra 1938 bolo v okresoch Rimavská Sobota, Jesenské, Tornaľa a Rožňava vyhlásené stanné právo.⁵⁰

Po odstúpení územia južného Slovenska Maďarsku bol z iniciatívy VII. zboru maďarskej kráľovskej armády na Orávke postavený pomník por. T. Meskóovi a ďalším ôsmim maďarským vojakom⁵¹, ktorí spolu s ním padli v boji. Obdobný pomník bol postavený aj v obci Hanguony. Hoci sa maďarská vláda od konfliktu dištancovala, predsa bol por. T. Meskó za tento čin in memoriam vyznamenaný regentom M. Horthym.

Aj opisovaný incident pri Jesenskom (a napríklad aj rozbitie roty „Rongyosgárda“ pri Drisine na Podkarpatskej Rusi o šesť dní neskôr – pozn. P. Ch.) potvrdzuje, že vo velení diverzných jednotiek stáli osoby, ktoré mali k bývalej „Hornej zemi“ („Felvidék“) blízke osobné, resp. emocionálne, vzťahy.

ZÁVER

Pohraničný konflikt pri Jesenskom dňa 5. októbra roku 1938 je symbolom začiatku konkrétnych maďarských diverzných akcií s cieľom dezintegrovať čs. štátnu moc na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, obývanom prevažne maďarskou menšinou.

Maďarská strana po tomto konflikte oznámila, že išlo o akciu vlastnej pohraničnej stráže a jej veliteľa v priestore Jesenské⁵², čím sa zodpovednosti za tento akt zbavila. V nasledujúcich dňoch po porážke tejto maďarskej akcie však nasledovali ďalšie. Ešte 5. októbra 1938 pred polnocou prekročili honvédi hranicu južne od Fil'akova, no boli odrazení. V noci zo 6. na 7. októbra došlo k pokusu o prekonanie Dunaja, ktorý bol opäť neúspešný a vyžiadal si na maďarskej strane jeden ľudský život.

Zatiaľ čo čs. vojaci bojovali s prenikajúcimi maďarskými diverznými jednotkami, na politickej schéme sa 9. októbra 1938 začali v Komárne rokovania medzi československou a maďarskou politickou reprezentáciou. Ako prejav dôvery v mierové riešenie maďarských územných požiadaviek a československo-maďarských vzťahov vôbec, sa československá delegácia už v úvode pomerne zložitých a napätých rokovaní zaviazala Maďarom odstúpiť dve pohraničné lokality na južnom a východnom Slovensku. Konkrétne išlo o mestečko Šahy (maďarsky Ipolyság), geograficky situované v Honte a pôvodnú časť zemplínskeho mesta Sátoraljaújhegy so železničnou stanicou, ktorá sa po vzniku a etablovaní Československej republiky stala jej súčasťou a v roku 1920 dostala názov Slovenské Nové Mesto. Do oboch odstúpených lokalít triumfálne vstúpili honvédi 11. októbra 1938.

Navzdory týmto ústupkom a ochote československej delegácie odstúpiť ďalšie územia, obývané prevažne maďarskou menšinou, sa v ďalších rokovaniach, bohužiaľ, nepodarilo dosiahnuť kompromis. Politické rokovania v Komárne boli tak 13. októbra roku 1938 napokon prerušené. Maďarská delegácia na ich samom závere oznámila, že sa so svojimi požiadavkami obráti na signatárov Mnichovskej dohody. V tomto okamihu sa začala vynárať alternatíva Viedenskej arbitráže. Avšak ani po jej realizácii maďarské vojenské velenie nebolo spokojné s dosiahnutými územnými ziskami. Maďarskí vojenský činitelia však dúfali, že im celá „Horná zem“ („Felvidék“) „...skôr alebo neskôr spadne do lona ako dozreté ovocie...“⁵³

⁵⁰Gemer – Malohont, roč. 20, 1938, č. 42, s. 1.

⁵¹Z tohto pomníka je dnes zachovaný iba podstavec. Pravdepodobne bol po druhej svetovej vojne zničený.

⁵²POHORSKÝ, ref 5, s. 88.

⁵³Adalékok, ref 1, s. 23.

Tabuľka č. 1: Československé stálie ľahké opevnenia úsekov RS I – RS IV podliehajúce VI. zboru

STAVEBNÝ ÚSEK	STAVEBNÁ FIRMA	VELITEĽ STAVEBNÉHO VOJENSKÉHO DOZORU	POČET OBJEKTOV	
			zadaných	vybetónovaných
RS I	Konstruktiva, Praha	Škpt. pech. A. Hrabal	63	63
RS II	Konstruktiva, Praha	Škpt. pech. F. Kotlaba	61	61
RS III	Konstruktiva, Praha	Škpt. pech. E. Plott	26	26
RS IV	B. Mandys, Zvolen	Škpt. pech. E. Plott	46	46

Prameň: VONDROVSKÝ, I.: *Opevnení z let 1936 – 1938 na Slovensku. Dvůr Králové nad Labem 1993, s. 59.*

Tabuľka č. 2: Zvláštne technické zariadenia na vozovkách a cestách v okrese Jesenské

DRUH ZARIADENIA	CESTNÁ KOMUNIKÁCIA (TYP)
Železná záhora s postrannými stenami a 3 výhybnými stenami	Okresná cesta Jesenské – Petrovce – Zabar (Maďarsko)
Železná záhora so stenami a 3 výhybnými stenami	Okresná cesta Lenartovce – Bánréve (Maďarsko)
Železná záhora bez postranných stien	Poľná cesta pusta Szilakszó – pusta Kenyeretlen (Maďarsko)
Železná záhora bez postranných stien	Poľná cesta Drňa – Hangony (Maďarsko)
Železná záhora bez postranných stien	Vozová cesta Chrámec – Szentsimon (Maďarsko)
Železná záhora bez postranných stien	Vozová cesta Rimavská Seč – Susa (Maďarsko)
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta hájovňa Dubno – Domaháza (Maďarsko)
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Poľná cesta k puste Lehy
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta pusta Lehy – Szilakszó
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta z Tamás Völgy
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta pusta Embertelen – Hangony (Maďarsko)
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta Chrámec – pusta Mihály völgy (Maďarsko)
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta Chrámec – Hangony (Maďarsko)
Skupina „zabaranených“ koľajníc	Lesná cesta Janice – Susa (Maďarsko)

Prameň: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Banská Bystrica, pobočka Rimavská Sobota, Veliťelství VI. sboru, K č. j. 15 474 Taj. žen 1937, Průvodní zpráva k stavebním plánům zvláštních zařízení sloužícím k znemožnění dopravy na silnicích a cestách v okrese Feledince, f. Okresný úřad Jesenské, sign. 805/1937.